

MARIAN WOLICKI

Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II

EDUKACJA PERMANENTNA – POTRZEBA I FORMY

PERMANENT EDUCATION (CONTINUING EDUCATION) –THE NEED AND FORMS

Streszczenie

Artykuł dotyczy aktualnej i ważnej dla edukacji społeczeństwa sprawy kształcenia ustawicznego, które należy dziś do istotnych zadań wyższych uczelni. Autor artykułu uzasadnia konieczność kształcenia ustawicznego paroma argumentami, takimi jak: akcentowana przez współczesną psychologię rozwojową potrzeba ciągłego rozwoju osoby ludzkiej, przemiany cywilizacyjne zachodzące we współczesnym świecie, konieczność zdobywania nowych kwalifikacji i kompetencji, oraz służba społeczeństwu. W końcowej części artykułu autor wskazuje na tę szczególną formę kształcenia ustawicznego, jaką są uniwersytety trzeciego wieku.

Słowa kluczowe: edukacja ustawiczna, kwalifikacje, kompetencje

Summary

The article concerns the actual and important for education of society problem of incessant education which belongs today to the essential tasks of academies and universities. The author of the article motivates the necessity of permanent education with several arguments, such as: the accentuated by contemporary developmental psychology need of continuous development of human person, the civilizing changes occurring

in the contemporary world, the necessity of attaining new qualifications and competences and also the service to society. In the end part of the article the author shows this special form of permanent education, which are the universities of the third age.

Key words: continuing education, qualifications, competences

1. POJĘCIE EDUKACJI PERMANENTNEJ

Edukacja permanentna zwana też kształcenie ustawicznym, kształceniem permanentnym, edukacją ustawiczną, kształceniem całożyciowym, edukacją całożyciową, kształceniem ciągłym, kształceniem nieustającym, dalszym kształceniem czy też oświatą nieustającą, to kształcenie trwające przez wiele lat, to proces ciągłego zdobywania wiedzy, doskonalenia kwalifikacji i umiejętności, zarówno zawodowych, jak i ogólnych, to uczenie się przez całe życie człowieka, bez przerwy, właściwie do końca życia ludzkiego. Bardzo znamienne jest tu stwierdzenie prof. Z. Wiatrowskiego, że „...zamiłowanie do nauki i zajmowanie się nią nie ogranicza się do czasów szkolnych, lecz kończy się z życiem”¹.

Na podstawie dostępnej literatury można stwierdzić, że „kształcenie ustawiczne jest ideą edukacyjną o głęboko humanistycznym charakterze, albowiem w centrum swojego zainteresowania stawia człowieka, któremu w imię jego dobra i pomyślności należy stworzyć optymalne warunki i możliwości całożyciowego uczenia i kształcenia, zapewniając mu tym samym jak najpełniejszy rozwój w sferze osobistej, społecznej i zawodowej”². Bardzo trafna jest również definicja edukacji permanentnej, podana przez Z. Wiatrowskiego: „Przez edukację permanentną rozumie się najczęściej ogół procesów oświatowo-wychowawczych, występujących w całym okresie życia człowieka, a zatem procesów całożyciowych, prowadzonych we wszelkich możliwych formach orga-

¹ Pedagogika pracy – kształcenie ustawiczne dorosłych, [http://www.sciaga.pl/tekst/63155-64-pedagogika_pracy_ksztalcenie...s.2\(2009-10-09 21:43\)](http://www.sciaga.pl/tekst/63155-64-pedagogika_pracy_ksztalcenie...s.2(2009-10-09%2021:43))

² Tamże, s. 1.

nizacyjno-programowych i we wszystkich sytuacjach kontaktów międzyludzkich”³.

Niektórzy w tym procesie edukacji całościowej próbują wyróżnić edukację wyjściową, realizowaną w trakcie wychowania naturalnego i w edukacji szkolnej oraz dalszą edukację, pozaszkolną, zwaną też edukacją ustawiczną dorosłych. Inni naukowcy i publicyści traktują terminy „edukacja permanentna” i „kształcenie ustawiczne” zamiennie⁴.

Na gruncie polskim można w tej chwili wyróżnić dwa równoległe i niejako równoważne znaczenia terminu „kształcenie ustawiczne”:
„1) traktowanie kształcenia ustawicznego jako procesu całościowego, 2) traktowanie kształcenia ustawicznego jako kształcenia poszkolnego, kształcenia charakterystycznego dla okresu dorosłego człowieka”⁵. To drugie, węższe znaczenie terminu „kształcenie ustawiczne” zaczęło się upowszechniać począwszy od lat osiemdziesiątych. Można podać następującą definicję takiego kształcenia: „Kształcenie ustawiczne dorosłych to proces systematycznego uczenia się, następujący po zakończeniu obowiązku szkolnego lub wydłużonej edukacji stacjonarnej i trwający przez cały okres aktywności zawodowej, a często także dłużej, w okresie tak zwanego „trzeciego wieku”⁶.

2. HISTORIA EDUKACJI PERMANENTNEJ

W Polsce istnieje długa tradycja kształcenia całościowego. Pierwszą wzmiankę na temat takiego kształcenia możemy znaleźć już w roku 1551, w traktacie zatytułowanym „De scholis seu academiis libri duo”, wydanym w Krakowie, w którym Szymon Marycjusz wyraził pogląd, że nauka powinna trwać przez całe życie i „lepiej późno się uczyć niż nigdy”⁷. Cytowany profesor Akademii Krakowskiej piśsze również w swoim dziele, że „w żadnym wieku nie powinieś się

³ Z. Wiatrowski, Podstawy pedagogiki pracy, Bydgoszcz 2005, s. 356.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 364.

⁶ Tamże, s. 365.

⁷ Tamże, s. 360.

wstydić tego, czego nie wiesz, ponieważ zamiłowanie do nauki i zajmowanie się nią nie ogranicza się do czasów szkolnych, lecz kończy się z życiem”⁸.

Szczególne zasługi na polu propagowania edukacji permanentnej ma niewątpliwie działalność Komisji Edukacji Narodowej w końcu XVIII wieku. Stanowisko dotyczące działalności wychowawczej wśród dorosłych wyrażali szczególnie tacy działacze na polu oświaty, jak: Ignacy Potocki, Franciszek Bieliński, Antoni Popławski, Stanisław Konarski, Hugo Kołłątaj i Stanisław Staszic. Szczególnie godny odnotowania jest tu projekt A. Popławskiego pt. „O rozporządzaniu i wydoskonaleniu edukacji obywatelskiej” z roku 1775, w którym wyraźnie pisze o potrzebie powtórnej edukacji po zakończeniu instrukcji szkolnej⁹. Bardzo wymowna jest także pochodząca z tego okresu wypowiedź Grzegorza Piramowicza, który w „Powinnościach nauczyciela” napisał: „Nie jest zadaniem szkoły nauczyć ucznia wszystkiego, przekazać mu całkowite systemy naukowe. Szkoła ma być przedsięwzięciem prowadzącym do świata wiedzy, drogą wskazującą sposób i możliwości wiedzy, w której zechce się w przyszłości doskonalić”¹⁰.

W wydatnym stopniu do rozwoju kształcenia ustawicznego przyczynili się przedstawiciele filozofii mesjanistycznej oraz działacze oświatowi połowy XIX wieku w Wielkim Księstwie Poznańskim tacy jak: Bronisław Trentowski, Karol Libelt, August Cieszkowski., którzy dążyli do oświecenia mas i podniesienia na wyższy poziom oświaty ludu. Szczególnie Karol Libelt wykazywał konieczność doksztalcenia młodzieży i dorosłych w szkołach niedzielnych, a August Cieszkowski postulował pozaszkolną oświatę dorosłych¹¹. Podobne tendencje pojawiły się także w zaborze austriackim i rosyjskim. Dużą rolę w rozwoju kształcenia ustawicznego odegrał ruch samokształceniowy, którego jakby manifestem stała się rozprawa Władysława Kozłowskiego pt. „Psy-

⁸ Tamże.

⁹ Tamże. Zob. A. Popławski, *Pisma pedagogiczne*, Wrocław 1957, s. 55.

¹⁰ J. Lubieniecka, *Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych*, Warszawa 1960, cyt. za: Wiatrowski, dz. cyt., s. 360.

¹¹ Wiatrowski, dz. cyt., s. 361.

chologia i metodyka samokształcenia”¹². Naukowe poglądy na temat edukacji ustawicznej głosili na początku XX wieku Ludwik Krzywicki, Stanisław Karpowicz i Helena Radlińska. Krzywicki napisał poważną rozprawę naukową na temat wykształcenia ogólnego w powiązaniu z oświatą dorosłych¹³. Z kolei Karpowicz w procesie wychowania młodzieży i dorosłych olbrzymią rolę przypisywał doskonaleniu moralnemu i samokształceniu, które traktował jako zasadniczą drogę do zdobycia rzetelnej wiedzy oraz rozwinięcia umysłu i zainteresowań przez daną jednostkę¹⁴. Szczególną zaś zasługą Heleny Radlińskiej jest stworzenie podstaw pracy społecznej oraz oświaty dorosłych. Swoje przemyślenia na ten temat przedstawiła w pracy pt. „Praca oświatowa, jej zadania, metody, organizacja (1913).

Szczególnie wiele uwagi zagadnieniu kształcenia ustawicznego poświęcono w okresie międzywojennym, zwłaszcza dzięki publikacjom takich autorów, jak Maria Librachowa, Władysław Spasowski, Florian Znaniecki, Sergiusz Hessen, Józef Chałasiński¹⁵.

Wiele badań i prac dotyczących oświaty dorosłych było związanych z funkcjonującym wówczas Instytutem Oświaty Dorosłych. Badania na ten temat były prowadzone także na niektórych uniwersytetach, szczególnie w Warszawie, w Krakowie i w Poznaniu. Usytuowanie dalszego kształcenia w ogólnopolskim systemie edukacyjnym, jakie miało miejsce po 1945 roku, przyczyniło się do dalszej rozbudowy struktury oświaty dorosłych, szczególnie pracujących dorosłych, a także do rozwoju badań naukowych i różnych form działalności oświatowej wśród dorosłych¹⁶. W sposób jednak szczególny problematyka kształcenia permanentnego pojawiła się dopiero w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, głównie pod wpływem kontaktów z krajami Zachodu¹⁷. Cho-

¹² W.M. Kozłowski, *Psychologia i metodyka samokształcenia*, „Przegląd Pedagogiczny” 1892, cyt. za: Wiatrowski, dz. cyt., s. 361.

¹³ L. Krzywicki, *System wykształcenia i o wykształceniu ogólnym*, Warszawa 1902, cyt. za: Wiatrowski, dz. cyt., s. 361.

¹⁴ Wiatrowski, dz. cyt., s. 361.

¹⁵ Tamże, s. 362.

¹⁶ Tamże, s. 363.

¹⁷ Tamże, s. 356.

dzi tu zwłaszcza o wpływ organizacji międzynarodowych działających w ramach lub w powiązaniu z UNESCO, a także prac P. Lengrand, B. Yeaxle'a, P. Arends'a i innych teoretyków z Zachodu z lat sześćdziesiątych i początku lat siedemdziesiątych oraz poglądów E. Faure, a wyrażonych w Raplocie pt. „Learning to be. The world of education today and tomorrow”¹⁸. Zainspirowani powyższymi wpływami olbrzymią rolę w rozwoju koncepcji kształcenia odgrywają także tacy znani autorzy z dziedziny pedagogiki, jak: F. Urbańczyk, K. Wojciechowski, R. Wroczyński, A. Kamiński, W. Szewczuk, T. Sosnowski, J. Pólturzycki, L. Tuross, E. Zawadzka, O. Czerniawska, M. Marczuk, J. Kargul, A. Wesołowska, T. Wujek, a także tej rangi pedagogicy co: B. Suchodolski, W. Okoń, T. Nowacki, Cz. Kupisiewicz, jak również J. Wołczyk, S. Kaczor, Z. Wiatrowski, T. Aleksander, J. Skrzypczak, M. Malewski i inni¹⁹.

3. EDUKACJA PERMANENTNA JAKO WYMÓG PRZEMIAN CYWILIZACYJNYCH

Oprócz długoletniej tradycji szczególnym uzasadnieniem potrzeby kształcenia ustawicznego są przemiany cywilizacyjne, jakie obserwujemy we współczesnym świecie. Są to przemiany zarówno techniczne, technologiczne i cywilizacyjne, jak też naukowe, kulturowe i społeczne. Jeśli człowiek chce nadażyć za tą zmieniającą się rzeczywistością, konieczne jest kształcenie ustawiczne²⁰. Od tego nadażania i zdolności przystosowania się do stale zmieniającej się rzeczywistości, będzie zależał rozwój społeczno-gospodarczy, który winien uwzględniać także ramy globalnej gospodarki²¹. Już Paul Lengrand zauważył w roku 1965, że wobec zmian, jakim podlega cywilizacja, należy człowieka odpowiednio przygotować do stałego podnoszenia poziomu swoich wiadomości.

¹⁸ Tamże, s. 364.

¹⁹ Tamże, s. 363.

²⁰ I. Okrój, Przystosuj się – ucz się ustawicznie, <http://wiadomosci.polska.pl/specd-lapolski/article.htm?id=185718>, s. 2 (2009-10-09 21:38)

²¹ CAZiPS, Dłaczego warto się uczyć, art. cyt. s. 2.

mości i umiejętności a także ciągłego kształtowania swojej osobowości. Raport Międzynarodowej Komisji do spraw Rozwoju Edukacji zwany także Raportem Faure'a, pt. „Uczyć się, aby być”, podaje następujące cele kształcenia i wychowania:

- a) „przygotować ludzi do przemian,
- b) uczynić zdolnymi do ich akceptacji i wykorzystania,
- c) kształtować umysłowość dynamiczną, i nie konformistyczną”²².

Wszystkie powyższe punkty dotyczą oczywiście także kształcenia ustawicznego.

Tę potrzebę nadążania za nieustającym rozwojem cywilizacji i szybkim postępowaniem technicznym, społecznym, kulturowym dostrzegli także autorzy „Pedagogiki społecznej”, pod red. T. Pilcha i I. Lepalczyk²³, którzy umieścili w niej podtytuł: „Człowiek w zmieniającym się świecie”, uwzględniając potrzebę edukacji permanentnej.²⁴ Ta potrzeba dalszej edukacji jest w dużym stopniu wymuszona niskim poziomem kwalifikacji, powodującym wzrost bezrobocia, co wywołuje konieczność ciągłego dostosowywania się do warunków, panujących na rynku pracy²⁵. To dostosowanie pociąga za sobą konieczność nieustannego uczenia się i doskonalenia swoich umiejętności²⁶.

Kiedyś Aurelio Peccei wypowiedział znamienne słowa: „Aby nauczyć się rządzić (światem) trzeba przede wszystkim nauczyć się kierować samym sobą”, bowiem „przyszłość jest w naszych rękach”. Te słowa wskazują wyraźnie, że „człowiek musi się doskonalić nieustannie, przez całe życie, aby nie zostać w tyle za światem, który sam stworzył i aby ten świat nie zaczął rządzić nim”²⁷.

Szybkie tempo zmian świat wymaga dobrego rozeznania w nowej rzeczywistości, aby móc zrozumieć życie, kulturę oraz potrzeby współ-

²² W. Sobolewski, Kształcenie ustawiczne, sobolewski 1.doc., http://apk_dydaktyka2.republika.pl, (2010-02-10) s. 4.

²³ T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), Pedagogika społeczna, Warszawa 2003.

²⁴ W. Sobolewski, art. cyt., s. 8.

²⁵ Okrój, art. cyt., s. 2.

²⁶ Ehaba, Pedagogika pracy – kształcenie ustawiczne dorosłych, [http://www.sciaga.pl/tekst/63155-64-pedagogika_pracy_ksztalcenie...s.2\(2009-10-09 21:43\)](http://www.sciaga.pl/tekst/63155-64-pedagogika_pracy_ksztalcenie...s.2(2009-10-09%2021:43)).

²⁷ W. Sobolewski, art. cyt., s. 8.

obywateli i innych narodów²⁸. Należy zdawać sobie sprawę z tego, że „wiedza, którą kiedyś zdobyliśmy, wymaga ciągłego aktualizowania, musimy więc w dalszym ciągu się uczyć, aby być „na bieżąco”²⁹. Wskutek ogromnych zmian, jakie nastąpiły np. w geografii politycznej, wiedzy historycznej, a także nowych odkryć, jakie mają miejsce również w biologii, chemii, fizyce czy w innych dyscyplinach naukowych, te braki w wykształceniu możemy uzupełniać poprzez permanentną edukację³⁰. W kształceniu permanentnym nauka staje się wartością autoteliczną, gdyż możemy poznawać nowe treści dla samej przyjemności poznawania i pogłębiania wiedzy z interesujących nas dziedzin życia.

4. EDUKACJA PERMANENTNA A ZDOBYWANIE NOWYCH KWALIFIKACJI I KOMPETENCJI

Zmiany cywilizacyjne, i konieczność przystosowania się do nich, o czym była mowa poprzednio, wymagają nowych kwalifikacji i kompetencji, które można zdobywać w procesie kształcenia ustawicznego. Udział w tym kształceniu może nie tylko zapewnić danej osobie poprawę sytuacji na rynku pracy, zmniejszyć ryzyko jej utraty oraz przyczynić się do wzrostu dochodów z zatrudnienia, ale także przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu, oraz zapewnić jej większy udział w życiu społecznym i politycznym kraju³¹.

Do powstania bowiem problemu bezrobocia przyczynia się także i to, że „pracownicy nie chcą się przekwalifikować, nauczyć czegoś nowego, bardziej dziś przydatnego w pracy”³². Ponieważ bezrobociem zostają dotknięte przede wszystkim osoby nie posiadające odpowiednich kompetencji, informacji czy też kapitału, kształcenie ustawiczne pozwala uzupełnić własne kwalifikacje i uczy umiejętności szybkiego przekwalifikowania się³³.

²⁸ CAZiPS, Dlaczego warto się uczyć, art. cyt., s. 2.

²⁹ Tamże

³⁰ Tamże

³¹ Okrój, art. cyt., s. 2.

³² CAZiPS, Dlaczego warto się uczyć, art. cyt., s. 2.

³³ Okrój, art. cyt. s. 2.

Z badań przeprowadzonych w Polsce wynika, że tylko 20 proc. osób aktywnych zawodowo może liczyć na dalszy rozwój w ściśle wybranym zawodzie, a pozostali wymagają odpowiedniego przekwalifikowania. Tymczasem w krajach Europy Zachodniej osoby pracujące posiadają – dla porównania – zazwyczaj kilkanaście specjalizacji zawodowych, zdobytych dzięki ustawicznemu nauczaniu³⁴.

Ludzie o lepszym i bardziej wszechstronnym wykształceniu mogą więcej zaoferować przyszłemu pracodawcy i łatwiej znaleźć pracę. Stąd w wielu zawodach zdobywanie nowych umiejętności i podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest po prostu codziennością³⁵. Trzeba więc ciągle odnawiać i poszerzać kwalifikacje ogólne i zawodowe. Taką ciągłą modyfikację wykształcenia oraz nadszanie za postępem nauki i technologii zapewnia kształcenie ustawiczne. Jego istotę stanowią więc dwa aspekty: modyfikacja uzyskanych kwalifikacji kształcenie zdolności nadszanie za postępem³⁶.

W związku z trendem zmian w gospodarce światowej, gdzie pojawia się preferencja gałęzi gospodarki najbardziej zaawansowanych technologicznie, występować będzie największe zapotrzebowanie na pracowników wykwalifikowanych, a to wymagać będzie również od pracowników ciągłej umiejętności dostosowania się i podnoszenia swoich kwalifikacji³⁷.

Sukces zawodowy wymaga dziś nie tylko wiedzy fachowej, ale także wiedzy z zakresu komunikacji interpersonalnej oraz zarządzania zasobami ludzkimi. W wielu zawodach potrzebna jest także umiejętność posługiwania się komputerem i korzystania z Internetu oraz znajomość języków obcych³⁸. Mając powyższe na uwadze, należy stwierdzić, że „edukacja i szkolenie trwające przez całe życie to najlepszy sposób, by sprostać wyzwaniom przynoszonym przez zmiany”³⁹.

³⁴ Tamże.

³⁵ CAZiPS, Dlaczego warto się uczyć, art. cyt., s. 3.

³⁶ R. Wroczyński, Edukacja permanentna, Warszawa 1976, s. 130.

³⁷ Okrój, art. cyt., s. 5.

³⁸ Tamże, s. 3.

³⁹ Memorandum dotyczące kształcenia ustawicznego, Bruksela, 30. 10. 2000 r.

Poprzez proces kształcenia ustawicznego nie tylko podwyższamy swoje kwalifikacje, ale także możemy stawać się bardziej przydatni dla społeczeństwa, pełniąc konstruktywną służbę względem niego. Dzięki swoim kompetencjom pracownicy osiągają zdolność wyznaczania sobie celów społecznie ważnych, pielęgnowania wartości istotnych dla dobra wspólnego społeczności i odgrywają znaczące role w określonych dziedzinach życia społecznego i gospodarczego⁴⁰. I przeciwnie, osoby nie nadążające za rozwojem nauki będą się stawać w pewnym sensie ciężarem zarówno dla swoich rodzin jak i różnych grup społecznych⁴¹. Jest więc rzeczą oczywistą, że „im więcej wie każdy człowiek, tym mądrzejsze i bardziej zaradne jest społeczeństwo”⁴².

5. EDUKACJA PERMANENTNA JAKO WARUNEK PEŁNEGO ROZWOJU CZŁOWIEKA

Kolejnym argumentem za potrzebą kształcenia ustawicznego jest troska o pełny rozwój człowieka. Podkreślają to niemal wszystkie publikacje na temat edukacji permanentnej.

Proces kształcenia jest bowiem niewątpliwie ściśle związany z ogólnym rozwojem i wychowaniem człowieka i jest od niego uzależniony. Rozróżnia się dwie zasadnicze koncepcje rozwoju człowieka: tradycyjną i nowoczesną, reprezentowane przez dawniejszą psychologię rozwojową i współczesną.

W tradycyjnej psychologii rozwojowej proces rozwoju ograniczono tylko do okresu dzieciństwa i młodości. Świadczą o tym choćby tytuły podręczników do psychologii rozwojowej. Najbardziej znany podręcznik do tego przedmiotu napisany pod redakcją p. Marii Żebrowskiej nosi tytuł: „Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży”⁴³. Podobnie tytułowane są podręczniki amerykańskiej autorki, p. E. Hurlock, również do-

⁴⁰ Por. L. Dyczewski, *Trwałość i zmienność kultury polskiej*, Lublin 2002, s. 56-57.

⁴¹ Okrój, art. cyt., s. 2.

⁴² Tamże

⁴³ M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1976.

brze znane w Polsce. Jeden podręcznik nosi tytuł „Rozwój dziecka”⁴⁴, drugi zaś „Rozwój młodzieży”⁴⁵. Oba powyższe podręczniki zacieśniają pojęcie rozwoju tylko do tych dwóch okresów: dzieciństwa i młodości.

Bardziej współczesne koncepcje rozwoju stoją na stanowisku, że rozwój dokonuje się w ciągu całego życia człowieka, od poczęcia aż do naturalnej śmierci i dlatego rozszerzają granice tego rozwoju zarówno wstecz, aż do początku okresu prenatalnego, jak i wprzód, do okresu dorosłości i wieku starczego. Chodzi tu nie tylko o rozwój fizyczny czy psychiczny, ale także o także rozwój duchowy. Dawniejsza psychologia zdawała się nie dostrzegać w człowieku wymiaru i rozwoju duchowego. Błąd ten naprawiła dopiero nowsza psychologia, zwłaszcza nurtu humanistyczno-egzystencjalnego, patrząca bardziej realistycznie na człowieka i dostrzegająca w nim także wymiar duchowy (por. G. Allport, R. May, V.E. Frankl, V.E. von Gebsattel i in.). Psychologia ta zaczęła interesować się również rozwojem duchowym i uwzględniać go zarówno w swoich badaniach eksperymentalnych jak i teoretycznych rozważaniach. Spowodowało to konieczność rozszerzenia granic psychologii rozwojowej na cały okres życia człowieka.

Znajduje to swoje odzwierciedlenie także w tytułach nowszych podręczników do tego przedmiotu. Jeden z najbardziej znanych i cenionych, współczesnych podręczników polskich do tego przedmiotu nosi znamieny tytuł: „Psychologia rozwoju człowieka”⁴⁶. Podobny charakter nosi też inny podręcznik do psychologii rozwojowej, autorstwa A. Matczak⁴⁷, obejmujący, jak wynika z jego treści wszystkie okresy życia człowieka, a nie tylko dzieciństwo czy młodość.

Taka koncepcja rozwoju człowieka pozwala właściwie ustawić także proces kształcenia czy też samokształcenia jako edukację permanentną. Bardzo trafnie napisał prof. Lucjan Turowski, że u podstaw idei kształcenia

⁴⁴ E. Hurlock, *Rozwój dziecka*, Warszawa 1985.

⁴⁵ E. Hurlock, *Rozwój młodzieży*, Warszawa 1965.

⁴⁶ M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, t. 1, Warszawa 2002; *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, t. 2, pod red. naukową B. Harwas-Napierały i J. Trempały, Warszawa 2002.

⁴⁷ A. Matczak, *Zarys psychologii rozwoju. Podręcznik dla nauczycieli*, Warszawa 2003.

ustawicznego leży „filozoficzna i psychologiczna koncepcja człowieka jako istoty zmieniającej się, rozwijającej, funkcjonującej w różnych warunkach i etapach życia zgodnie z obiektywnymi i subiektywnymi potrzebami jednostki ludzkiej”⁴⁸. Jest bowiem w każdym z nas, głęboko ukryte w naszej naturze pragnienie ciągłego zdobywania wiedzy, ustawicznego dążenia do prawdy⁴⁹. Dlatego nie można poprzestać na szkole średniej, i zdobytych w niej wiadomościach, kwalifikacjach i umiejętnościach, ale trzeba się uczyć dalej.

Ustawiczne kształcenie wpływa też na odmłodzenie człowieka. Ludzie ustawicznie uczący się, są młodszy nie tylko pod względem duchowym, ale i cielesnym. Ciągłe kształcenie dodaje też pewności siebie, podwyższa samoocenę człowieka, a także potwierdzenie własnej wartości w oczach innych⁵⁰.

6. FORMY EDUKACJI PERMANENTNEJ

Według Z. Wiatrowskiego edukacja permanentna obejmuje cztery zasadnicze nurty działań edukacyjnych. Są nimi:

- „– wychowanie naturalne, realizowane w domu rodzinnym, w środowisku lokalnym oraz w miejscu zorganizowanej pracy zawodowej,
- kształcenie i wychowanie szkolne, realizowane w kolejnych ogniwach systemu szkolnego, począwszy od przedszkola aż po szkołę wyższą,
- kształcenie i wychowanie równoległe, realizowane głównie w pozaszkolnych formach organizacyjno-programowych,
- kształcenie ustawiczne, traktowane najczęściej jako kształcenie poszkolne lub kształcenie ustawiczne dorosłych”⁵¹.

Kształcenie ustawiczne czyli edukację permanentną można z kolei podzielić na edukację instrumentalną, o charakterze użytkowym, prag-

⁴⁸ L. Turos, *Andragogika ogólna*, Warszawa 1999.

⁴⁹ Tę ścisłą relację istniejącą pomiędzy człowiekiem a prawdą doskonale ukazuje A. Siemianowski w swojej książce „Człowiek i prawda” (Poznań 1986).

⁵⁰ M. Wolicki, *Potrzeba kształcenia ustawicznego*, „Społeczeństwo i rodzina” 2010, nr 1(22), s. 8-16.

⁵¹ Wiatrowski, dz. cyt., s. 356.

matycznym i edukację bezinteresowną, zakładającą uczenie się dla siebie i doskonalenie własnej aktywności sprzyjającej realizacji swojego powołania⁵².

W końcu XX i na początku XXI wieku powstały liczne formy kształcenia bezinteresownego, takie jak:

„– rozległe działania wśród ludzi trzeciego wieku,
– regionalne uniwersytety ludowe,
– przeróżne wszechnice regionalne i lokalne,
– bardzo interesujące programy popularnonaukowe, kulturalne i rozrywkowe, w tym liczne konkursy i inne formy aktywizacji grup społecznych, prowadzone przez środki masowej komunikacji, szczególnie przez telewizję”⁵³.

1) Uniwersytety Trzeciego Wieku

Jedną z form szkolenia ustawicznego, stosowaną w Polsce są tzw. Uniwersytety Trzeciego Wieku (UTW), przeznaczone dla seniorów, którzy chcą twórczo spędzać swój wolny czas. Uniwersytety te poprzez kształcenie ustawiczne, pobudzanie do twórczej aktywności oraz aktywizację ruchową wprowadzają niejako osoby starsze w nowy świat wyzwań i poszerzania zdobytej już wiedzy⁵⁴.

„W naszym kraju istnieją dwa typy uniwersytetów trzeciego wieku. Pierwszy – reprezentowany jest przez placówki stanowiące integralną część wyższej uczelni, kierowany najczęściej przez pełnomocnika rektora danej uczelni. Drugi zaś typ stanowią uniwersytety luźno związane z wyższą uczelnią, powołane najczęściej przez stowarzyszenia prowadzące działalność popularnonaukową oraz kulturalno-rekreacyjną”⁵⁵.

Jeśli chodzi o pierwszą formę UTW, to należy stwierdzić, że kształcenie ustawiczne stanowi od dłuższego już czasu integralną częścią działalności uczelni, kreuje jej obraz i jest traktowane z punktu widzenia regionalnego rynku pracy jako równie ważne jak studia stacjonarne⁵⁶.

⁵² Tamże, s. 404.

⁵³ Tamże, s. 405.

⁵⁴ Okrój, art. cyt., s. 4.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Z. Wiatrowski, dz. cyt., s. 357.

„Osoby starsze biorące udział w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku mają do dyspozycji wykłady, seminaria oraz konwersatoria, podczas których mogą poszerzać wiedzę z danej dziedziny. Tego typu praktyki prowadzą do popularyzacji nauki oraz – co najważniejsze – pozwalają osobom starszym na aktywność życiową”⁵⁷.

Według obliczeń szacunkowych obecnie w Polsce uczestniczy w uczeniu ustawicznym około 20 procent osób w grupie wiekowej do 25-64 lat, spośród wszystkich grup dorosłych, ale głównie są to osoby pracujące oraz dotknięte bezrobociem. Część z tych osób kierują na szkolenie pracodawcy, urzędy pracy lub też podejmują one podnoszenie kwalifikacji z prywatnej inicjatywy⁵⁸.

2) Uniwersytety kształcenia ustawicznego

Wiele uczelni wyższych, w tym i uniwersytetów, nie ogranicza się tylko do tej formy kształcenia ustawicznego, jaką są Uniwersytety Trzeciego Wieku, ale swoją ofertę edukacyjną rozciąga na wszystkie poziomy wieku, poza oficjalnym czasem studiów, stając się uniwersytetem kształcenia ustawicznego czy też permanentnego i przybierając nazwę uniwersytetu „wolnego„ lub „otwartego”. Inną formą takiego uniwersyteckiego kształcenia ustawicznego są tzw. „uniwersytety dziecięce”, istniejące przy niektórych uczelniach.

3) Kształcenie ustawiczne dorosłych w okresie ich aktywności zawodowej

Kształcenie takie, nazywane także w wielu krajach europejskich „dalszym kształceniem”, jest szczególną formą ustawicznego kształcenia dorosłych. Kształcenie takie obejmuje samokształcenie, doksztalcenie i kształcenie bezinteresowne⁵⁹. „Samokształcenie – to istocie rzeczy proces całożyciowy, swoista odmiana uczenia się; to proces przedłużonego i poszerzonego kształcenia, prowadzący do wzbogacania intelektu i osobowości jednostki zgodnie z jej potrzebami ideowymi, społecznymi, zawodowymi i indywidualnymi”⁶⁰. Z kolei „doksztalcenie – to

⁵⁷ Tamże, s. 357.

⁵⁸ Tamże, s. 357.

⁵⁹ Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiczne pracy*, Bydgoszcz 2005, s. 355.

⁶⁰ Tamże, s. 388.

proces podwyższania kwalifikacji formalnych, a szczególnie proces teoretycznego dopełniania kwalifikacji zawodowych, kończących się uzyskaniem odpowiedniego świadectwa, dyplomu lub certyfikatu”⁶¹.

Ukazana w tym artykule koncepcja kształcenia ustawicznego prezentuje nie tylko zasadnicze rozumienie tego pojęcia i jego rys historyczny, ale także wielorako uwarunkowaną konieczność edukacji permanentnej, jak również rozmaite jej formy. Fakt istnienia kształcenia ustawicznego stawia przed pedagogiką nowe wyzwania, zarówno teoretyczne jak i ściśle praktyczne.

BIBLIOGRAFIA

- Dyczewski L., Trwałość i zmienność kultury polskiej, Lublin 2002.
Encyklopedia Pedagogiczna, red. W. Pomykało, Warszawa 1993.
Hurlock E., Rozwój dziecka, Warszawa 1985.
Hurlock E., Rozwój młodzieży, Warszawa 1965.
Matczak A., Zarys psychologii rozwoju. Podręcznik dla nauczycieli, Warszawa 2003.
Memorandum dotyczące kształcenia ustawicznego, Bruksela, 30. 10. 2000.
Pilch T., Lepalczyk I., Pedagogika społeczna, Warszawa 2003
Popławski A., Pisma pedagogiczne, Wrocław 1957.
Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne, t. 1, Warszawa 2002.
Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka, t. 2, pod red. naukową B. Harwas-Napierały i J. Trempały, Warszawa 2002.
Siemianowski A., Człowiek i prawda, Poznań 1986.
Turos L., Andragogika ogólna, Warszawa 1999.
Wiatrowski Z., Podstawy pedagogiki, Bydgoszcz 2005, wyd. IV zmienione (rozdz. siódmy: Kształcenie ustawiczne dorosłych w okresie ich aktywności zawodowej)

⁶¹ Tamże, s. 387.

Wolicki M., Potrzeba kształcenia ustawicznego, „Społeczeństwo i rodzina” 2010, nr 1(22), s. 8-16.

Wroczyński R., Edukacja permanentna, Warszawa 1976.

Żebrowska M. (red.), Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Warszawa 1976.

LITERATURA INTERNETOWA

CAZiPS, Dlaczego warto się uczyć, <http://www.centrum.pwsz.krosno.pl/index.php?lg=1&ap=3&ik=24&>, (2009-10-09:44), s. 1-4.

Okrój I., Przystosuj się – ucz się ustawicznie, <http://wiadomosci.polska.pl/specdlapolski/article.htm?id=185718>, s. 1-6 (2009-10-09 21:38)

Ehaba, Pedagogika pracy – kształcenie ustawiczne dorosłych, http://www.sciaga.pl/tekst/63155-64-pedagogika_pracy_ksztalcenie...s. 1-2 (2009-10-09 21:43).

Sobolewski W., Kształcenie ustawiczne, sobolewski 1.doc., http://apk_dydaktyka 2.republika.pl, (2010-02-10) s. 4., s. 1-8.

Wiśniewski Z., Kształcenie ustawiczne – centralnie czy niezależnie ?, http://www.e-mentor.edu.pl/arttykul_v2.php?numer=16&id=337, s. 1-6. (2009-10-09 21:46).